

STATI INU OBSTATI

REVIJA ZA VPRAŠANJA PROTESTANTIZMA

IZ VSEBINE

Lucijan Adam

O Dalmatinovi *Agendi*

Fanika Krajnc - Vrečko

Matija Klombner in Vlačičev vpliv
na slovenske protestante

Karl W. Schwarz

Zagoriče/Agoritschach –
evangeličanska fara na dvojezičnem
Koroškem

Ciril Sorč

Teologija prostora

Cvetka Hedžet Tóth

Odgovornost upanja

Portret

Anton Chráska

Prevod

Melanchthonova *Apologija*

ISSN 1408-8363
OKTOBER 2010

11-12/10

STATI INU OBSTATI

REVIJA ZA VPRAŠANJA PROTESTANTIZMA

Izdaja Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar

Tivolska 50/10, 1000 Ljubljana

Predstavnik:

mag. Viktor Žakelj, predsednik

Glavni urednik

dr. Marko Kerševan

Uredniški odbor

dr. Mihael Glavan, ddr. Igor

Črdina, dr. Matjaž Kmecl,

mag. Violeta Vladimira Mesarič

Jazbinšek, dr. Vincenc Rajšp,

dr. Ciril Sorč, dr. Cvetka Hedžet

Tóth, Nenad Hardi Vitorovič

Odgovorni urednik

Dušan Voglar

Oblikovalec in tehnični urednik

Kazimir Rapoša

info@drustvo-primoztrubar.si

marko.kersevan1@guest.arnes.si

11-12/2010

Tisk Cicero Begunje d. o. o. 2010

VSEBINA

	5	Beseda urednika
RAZPRAVE, ŠTUDIJE	11	<i>Jonatan Vinkler</i> , Iz globočin kličem k Tebi – kancionali Primoža Trubarja in njihovo kulturnozgodovinsko ozadje, I. del
	40	<i>Lucijan Adam</i> , O Dalmatinovi <i>Agendi</i>
	78	<i>Kristina Klemenčič</i> , Matija Trost in prva Trubarjeva biografija
	111	<i>Fanika Krajnc - Vrečko</i> , Matija Klombner in Vlačičev vpliv na slovenske protestante
	120	<i>Vincenc Rajšp</i> , Reformacija na Slovenskem
	137	<i>Karl W. Schwarz</i> , Zagoriče/Agoritschach – evangeličanska fara na dvojezičnem Koroškem
	161	<i>Tomaž Jurca</i> , Traktat <i>Il Beneficio di Cristo</i> kot osrednji spis italijanske reformacije
	173	<i>Ciril Sorč</i> , Teologija prostora
	188	<i>Nenad Hardi Vitorović</i> , Teologija političnega akta
	200	<i>Cvetka Hedžet Tóth</i> , Odgovornost upanja
BILO JE POVEDANO	220	<i>Jože Rajhman</i> , Melanchthon in Trubar
PORTRETI	229	<i>Daniel Brkič</i> , Anton Chráska
PREVODI	236	<i>Marko Kerševan</i> , Ob jubilejnem letu Philippa Melanchthona
	244	<i>Philipp Melanchthon</i> , Apologija Augsburške veroizpovedi 1531
KRONIKA	259	Govor predsednika Državnega zbora Pavleta Gantarja ob dnevu reformacije 2009
	264	Govor profesorja Silvana Cavazze ob odkritju spominske plošče Primožu Trubarju v Gorici 20. 2. 2010
POVZETKI	268	Synopses, Zusammenfassungen
SODELAVCI	276	Sodelavci te številke

BESEDA UREDNIKA

Stati inu obstati kot »revija za vprašanja protestantizma« ni usmerjena predvsem ali celo zgolj v preteklost (reformacija 16. stoletja): z objavami v dosedanjih številkah in tudi v letošnji smo to dokazali in dokazujemo. Pa vendar fascinante osebnosti in dogajanja iz te preteklosti – navsezadnje prav zaradi njihovega pomena za sodobnost – vedno znova izzovejo našo pozornost. Če smo se po veliki Trubarjevi obletnici leta 2008 lani posebej spomnili 500. obletnice rojstva Jeana Calvina, je letos za nami 450. obletnica smrti Luthrovega najožjega sodelavca *Philippa Melanchthona* in ne brez zveze z njim tudi 460. obletnica izida *prve slovenske knjige*. Prav pri Melanchthonu sta bili najtesneje združeni in prepleteni dve korenini, iz katerih je pognala tudi prva slovenska tiskana, knjižna beseda: versko reformatorska in humanistična. Vodilno in gonilno pri tem je bilo novo reformatorsko doživetje *Evangelija*, Božje besede kot edinega vira in okvira krščanske vere; opravičujoče in osvobajajoče Božje besede, ki izhaja iz Božje Besede, Jezusa Kristusa, in vodi k njej; vere, ki je zato vsa v službi Besede in zato služi tudi besedi, po kateri je Beseda prišla in prihaja do ljudi. Skrb za tako besedo in evangelij je že zato najvišja Božja služba, služba Besedi, Kristusovi slavi, in hkrati najvišje dobro, humano delo za ljudi. Skrb za Božjo besedo in njeno dostopnost (»zastopnost«, kakor pravi Trubar) nujno usmerja tudi k skrbi za »zastopnost« jezika in jezikov te besede, najprej tistih, v katerih je bila najprej oznanjena in zapisana, in potem tistih, s katerimi je bila posredovana naprej in v katerih je bila oznanjana, brana, poslušana in razumljena. Slednjega pa seveda ni bilo in ni brez skrbi za druge pogoje »zastopnosti« teh jezikov, skratka humanistične skrbi za pismenost in izobraženost vseh ljudi na vseh ravneh. Melanchthon,

reformatore-humanist in humanist-reformatore, je to povezanost Božje besede in besede človeških jezikov jasno izrazil na načelni ravni in izpričal s svojim življenjem in delom. V reviji bomo tudi z izbranimi Melanchthonovimi odlomki in komentarji nekoliko osvetlili to pri nas manj znano in spoznano versko reformatorsko stran.

Melanchthonovo prepričanje o sami (notranji) veri kot »najvišji Božji službi« in njegovo vztrajanje, da je treba duhovniško službo dojemati kot služenje Božji besedi in iz nje, saj da so tudi zakramenti v bistvu »vidne besede« (Avguštín), nas seveda prav v letu, ki se izteka, neizogibno sooči s katoliškim pojmovanjem duhovništva. Katoliška cerkev je v svetovnem merilu in tudi pri nas minulo leto obeležila kot *leto duhovništva*, leto duhovniškega poklica. V Sloveniji je bilo na svoj način obeleženo tudi z velikopoteznim *evharističnim kongresom*, katerega najbolj vidni, spektakelski vrhunec je bila veličastna parada ceremonialno opravljenih škofov in duhovnikov – kot hotena ali nehotena apoteoza katoliškega duhovništva. Prav groteskno je, da je vatikanska Kongregacija za versko doktrino pod pritiskom letošnjih javnih pedofilskih škandalov ostro obsodila pedofilijo in zaostрила cerkvene kazni v istem dokumentu, v katerem je v obrambo svetosti duhovniškega poklica obsodila tudi posvečevanje žensk za duhovnice in skupno obhajanje zakramenta evharistije/Gospodove večerje katoliških in protestantskih duhovnikov. (O tem katoliški časopis *Christ in der Welt*, št. 30/2010, in *Evangelikičanski list*, 7/2010.) Abstraktne in sofisticirane razprave o različnih razumevanjih in načinih Jezusove navzočnosti v tem zakramentu se na katoliški strani povezujejo s takim pojmovanjem duhovništva, v imenu katerega zavračajo protestantske duhovnike kot prave delivce zakramenta (in protestantske cerkve kot »cerkve v pravem pomenu besede« in s pravim zakramentom obhajila), ne glede na leta 1999 sprejeto skupno izjavo katoliške in evangeličanske Cerkve o opravičenju kot nekdanj glavniem spornem vprašanju. Melanchthon je, nasprotno, v svojem času v imenu bistvenega kot skupnega – oznanjanja Božje besede, z zakramenti vred – sprejel kot nevtralne, zunanje *adiafore* tudi obredne razlike pri načinu podeljevanja zakramentov, vključno z njihovim številom. Držal se je načela, da je treba biti tolerantni, kolikor je (čim več) možno, in netolerantni (le), kolikor je nujno. Ali je v Katoliški cerkvi še vedno glavno vodilo: tolerance, kolikor je nujno, netolerantnosti, kolikor je mogoče (kot se sprašuje tudi Ulrich Beck v knjigi *Lastni bog*)?

Letošnje **Razprave, študije** začenjamo s članki, ki so posvečeni reformaciji in protestantizmu 16. stoletja. Začenjamo s tremi študijami, ki osvetljujejo in analizirajo doslej manj znane plasti in vidike slovenske reformacije. Jonatan Vinkler v izčrpnih in inovativni razpravi, ki povzema njegovo delo pri pripravi četrte knjige Trubarjevih *Zbranih del*, prikaže in analizira vsebinske in glasbene vidike slovenske protestantske pesmi in se pri tem posebej ustavi pri pomenu, ki ga je v (luteranskem) protestantizmu imela glasba in glasbena umetnost. Lucijan Adam nam vestno in natančno dokumentirano predstavi Dalmatinovo *Agendo*, njene predhodnice, vire in mesto v liturgični literaturi. Dalmatin ni bil le avtor največjega versko-literarnega dosežka slovenske reformacije, prevoda vsega *Svetega pisma* in temeljitega teološkega predgovora, pisec katekizma in pesmarice, ampak tudi avtor priročnika za delo (slovenskih) protestantskih duhovnikov – in to vse poenoteno v duhu württemberškega luteranstva. Avtorjeva analiza razločno pokaže Dalmatina kot predstavnika drugega obdobja celovitega in discipliniranega protestantskega verskega delovanja v slovenskem jeziku, drugačnega od Trubarjevih tudi samosvojih poti. Kristina Klemenčič upravičeno uvrsti tudi Matijo Trosta med zaslužne slovenske protestante 16. stoletja. Njegov prevod znamenite pridige s Trubarjevim življenjepisom, ki jo je ob Trubarjevi smrti napisal in prebral ugledni tübingenski teolog Jakob Andreae, je bila skupaj s Trostovimi lastnimi verzmi o Trubarju prva osvetlitev in počastitev Trubarjevega dela v slovenščini.

Dve razpravi posegata v reformacijsko zgodovino nam najbližjih sosednjih dežel, s pomembnimi zvezami s slovenskim prostorom tudi v reformacijskem obdobju. Fanika Krajnc-Vrečko piše o Matiji Klombnerju in Vlačiču. Nemško različico tega prispevka je pripravila kot referat za letošnji simpozij o Matiji Vlačiču v njegovem rojstnem Labinu v Istri (v prihodnjih številkah bomo skušali objaviti še kakšen prispevek s tega simpozija). Medtem ko je Trubar svoje reformatorsko delo usmerjal in odmerjal glede na potrebe svoje »Cerkve Božje slovenskega jezika«, je Matija Vlačič svoje zanesljivo izjemne duhovne moči in zmožnosti odločno in odmevno uveljavljal v širšem nemškem (teološkem) prostoru. Posredno in neposredno je bil vključen tudi v dogajanje v »slovenskih deželah«. Ne nazadnje je bil eden od glavnih »protiigralcev« Philippa Melancthona oziroma *filipistov*, ki so mu

sledili. Trubar seveda nikdar ni bil flacijanec, prej nasprotno, toda vse kaže, da si z Flacijem Illyricom osebno nista bila nasprotnika ali celo sovražnika. To nakaže tudi analiza svojevrstnega trikotnika Klombner–Vlačić–Trubar. Tudi o Matiji Klombnerju, enem od začetnikov nemškega protestantskega gibanja v Ljubljani in njegovem mestu v zgodovini slovenskega protestantizma, še ni bila izrečena zadnja beseda. Tomaž Jurca predstavlja *Il Beneficio di Christo* kot osrednji spis italijanske reformacije. Italijanski prostor je bil po eni strani pomemben posredovalec švicarskih reformacijskih tokov k našim deželam (spomnimo se le na tržaškega škofa Bonoma in Trubarja), po drugi strani pa so bile Kranjska, Koroška, Goriška pomembna opora in spodbuda italijanskim protestantom, posebej na obmejnem območju Trsta, Furlanije in Istre (kakor raziskuje pomembni italijanski zgodovinar tega evropskega območja Silvano Cavazza). Vsaj luteranstvo je bilo v teh deželah po Augsburškem miru 1555 uradno priznано, medtem ko je bil v Italiji, tudi v Beneški republiki, ves protestantizem preganjan z inkvizicijo. Navsezadnje je Ungnadov (in Trubarjev) biblijski zavod v Urachu poleg slovenskih in hrvaških knjig tiskal tudi italijanske. Natisnil je v lepi izdaji tudi *Il Beneficio di Christo*: lahko smo jo videli na razstavi najlepših tiskov Ungnadove tiskarne, ki jo je iz svoje zbirke pripravila Baselska knjižnica v ljubljanski NUK v Trubarjevem jubilejnem letu.

Dve razpravi, vsaka na svoj način, prepričljivo pokazeta na umeščenost reformacije na Slovenskem v širši – čeprav notranje izredno kompleksen in diferenciran – srednjeevropski prostor. Vincenc Rajšp, zgodovinar in direktor Slovenskega znanstvenega inštituta na Dunaju, je pripravil svoj prikaz reformacije na Slovenskem za dunajski mednarodni simpozij o reformaciji v srednji Evropi, katerega soorganizator je bil Slovenski znanstveni inštitut. Njegova avtorska slovenska različica prispevka na simpoziju dokumentira podani prikaz značilnosti in izvirnosti slovenske reformacije v 16. stoletju in hkrati avtorjevo sodobno strokovno opozorilo srednjeevropskemu znanstvenemu krogu nanje.

Posebno pozornost med objavljenimi razpravami gotovo zasluži raziskava avstrijskega avtorja Karla W. Schwarza o koroški vasi Zagoriče in njenem (slovenskem) protestantizmu. Opira se predvsem na doslej najizčrpnjšo predstavitev, to pa je bila knjiga Oskarja Sakrauskega (1914–2006, njegov portret nekrolog smo objavili v 3-4

številki naše revije), kar temeljito dopolnjuje z novejšimi, tudi lastnimi raziskovanji in intervjuji. Avtor je svojo raziskavo predstavil na mednarodni konferenci o manjšinah in jo upravičeno označil tudi kot prispevek k praznovanju 500. obletnice Trubarjevega rojstva. Gre za predstavitev slovensko govorečih protestantskih vernikov koroške vasi, ki so uspeli kot skriti protestanti 200 let ohraniti svojo evangeličansko vero ob (edini) pomoči slovenskih protestantskih knjig iz 16. stoletja, ki so jih skrivaj ohranjali, varovali, prepisovali in dopisovali. Tako so ob tolerančnem ediktu Jožefa II. leta 1781 dočakali pravico do (omejene) javnosti svoje vere, do svojih protestantskih duhovnikov in knjig. Toda žal so tedaj lahko dobili le nemške duhovnike in nove nemške protestantske knjige. Kljub ponovnemu natisu stare Dalmatinove knjige iz leta 1784 in začetnemu prizadevanju nemških duhovnikov, da bi pridigali tudi v slovenščini, je njihova dvojna osamljenost – bili so edini protestanti v slovenskem katoliškem okolju in edini slovensko govoreči v nemški avstrijski protestantski cerkvi – naredila svoje. Ohranili so svojo evangeličansko vero, toda v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja se je pretrgala naveza na slovensko protestantsko tradicijo in slovensko identiteto. Zagoriče so izjemna zgodba o moči vere in/iz moči pisane knjižne besede. Upajmo, da je ne bo kdo zlorabljal v slogu starih versko-narodnih bojev, bodisi v smislu: glejte, kaj bi bilo s slovenstvom, če bi naši predniki večinsko postali in ostali evangeličani, bodisi nasprotno: s kakšno močjo bi razpolagalo slovenstvo, če bi z ohranjeno evangelijsko vero neprekinjeno uporabljali slovensko knjigo, razvijali slovenski knjižni jezik in kulturo ...

S sodobno protestantsko teologijo in njenim vplivom na dojetje danes izjemno aktualne problematike se ukvarjajo tri razprave: Ciril Sorč piše o teologiji prostora, Cvetka Hedžet Tóth o teologiji upanja (pri obeh avtorjih je v ospredju misel Jürgena Moltmanna), Nenad Hardi Vitorović pa o teologiji političnega dejanja.

Portret je tokrat namenjen Antonu Chráski, češkemu protestantskemu duhovniku, ki je doživel del svojega življenja ob prelomu 19. v 20. stoletje posvetil »Evangeliju med Slovenci«. O njegovi zavzetosti, požrtvovalnosti in sposobnosti priča njegov samostojni prevod vsega *Svetega pisma* iz hebrejščine in grščine v slovenščino; prevod je doživel številne (protestantske) izdaje in še danes velja med strokovnjaki za izjemen prevajalski dosežek. V nenaklonjenem

katoliškem in/ali versko indiferentnem slovenskem okolju je bilo njegovo življenjsko delo hote ali nehoče prezrto, pozabljeno in pozablano. Podrobnejšo osvetlitev in zasluženno priznanje je doživelo z doktorsko disertacijo in knjigo Danijela Brkiča, ki je tudi avtor objavljenega portreta.

Rubriki **Bilo je povedano** in **Prevod** sta tokrat, kot rečeno, posvečeni *Philippu Melanchthonu* ob njegovi obletnici. S spremnim pojasnilom Dušana Voglarja je ponatisnjena Rajhmanova razprava o Trubarju in Melanchthonu iz njegove monografije o Trubarjevi *Eni dolgi predgovori*. O Melanchthonu in njegovem delu, posebej o njegovi *Apologiji* iz leta 1531, na kratko poroča Marko Kerševan, ki je tudi izbral in prevedel nekaj odlomkov iz obširnega spisa. Izbrani so bili odlomki o opravičenju po veri in o zakramentih. Nauk o opravičenju je tudi po Melanchthonovi zaslugi dojet kot središčno vprašanje reformacije in bistvo krščanskega oznanila sploh; s tem naukom povezano protestantsko pojmovanje zakramentov nazorno pokaže razhajanja s katolištvom.

Kronika tudi tokrat objavlja govor na osrednji proslavi Dneva reformacije; letu 2009 je bil to govor predsednika Državnega zbora Pavleta Gantarja, ki se kot sociolog seveda ni mogel izogniti aktualni asociaciji na Maxa Webra in njegovo knjigo o *protestantski etiki*. Objavljeni govor Silvana Cavazze ob odkritju spominske plošče Primožu Trubarju v Gorici/Gorizii 20. 2. 2010 (naj) nas v času »ukinjnja meja« spomni na Trubarjevo preseganje meja na istih prostorih v drugih časih.

Za konec tudi tokrat zahvala vsem sodelavcem revije, ki so z zavzetim delom in brez honorarjev omogočili njen izid s kar se da majhnimi stroški. Ker pa neizogibni stroški vendarle niso bili zanemarljivi in jih je bilo treba pokriti, hvala tudi sponzorjem, donatorjem in naročnikom. Javnih sredstev, namenjenih za knjige in revije prek Javne agencije za knjigo, tudi letos nismo mogli dobiti. Pokazalo se je, da revija *Stati inu obstatu* ni po meri nobenega od njenih razpisov. Prijavili bi se lahko nanje, če bi revija v preteklosti izhajala večkrat na leto, ali če bi (kot knjižna izdaja, kot zbornik) za avtorske honorarje po ceniku agencije zbrali sami tretjino sredstev, s čemer pa bi stroške izhajanja revije bistveno povečali.

Marko Kerševan

UDC 929Trubar P.
821.163.6:78" 15"

Jonatan Vinkler

From the depths I call to you – the cultural-historical framework of Primož Trubar's hymnals

This paper deals with the genesis of the Slovene Protestant cantionale with Primož Trubar, that is, from his *Catechism* (1550) to *Ta prvi psalm ž nega triiemi izlagami* (1579). It thus concentrates on the pan-European and local (i.e. Carniolan) intellectual, political, cultural, religious, literary and personal conditions and relations that influenced the development of one of the most important Protestant literary genres in both the Slovene lands and in 16th-century Protestant and reformed churches elsewhere in Europe (e.g. in the German lands, the Bohemian kingdom, Switzerland).

These influences were also reflected in Primož Trubar, whose relation to music and thus Protestant hymns was formed according to his lifelong experience of performing music, his theoretical knowledge gained through formal and informal study, the views accepted throughout the German Protestant region with Luther's reform of church music, and the specific political, cultural and material factors relating to the Slovene-speaking church in Carniola, Carinthia and Styria. Thus a considerable similarity of views on music can be found between Trubar and Luther, except that the former shows a completely medieval emphasis on the catechismal role of music in mediating/reinforcing the religious message, i.e. music is primarily an aid to theology. This point marks Trubar off from the German reformer, who acknowledged practically the same position for music as for theology, and at times understood it simply as art.

These endeavours to provide Protestant hymns in Slovene developed in two directions: a) to print and distribute a suitable hymnal for use, containing important hymns for each day in the year and supporting the Protestant cate-

chesis, and b) to introduce choral singing in Slovene in the church as well. Trubar first tried to meet the need for a hymnal with the second part of the first Slovene book – his *Catechism* (1550) – where the hymns provide a hymnalmusical explanation (*izlaga*) and a repetition of the catechismal contents of the first part of the book. The same sequence of contents is kept as in the first part; because of this strongly expressed relationship between doctrine and hymns in his *Catechism*, most of the other Slovene Protestant hymnals right up to the end of the 16th century were entitled *Ta celi katekizem, eni psalmi*.

UDC 821.163.6Dalmatin J.
264-18 "1585"

Lucijan Adam

On Dalmatin's *Agenda*

Jurij Dalmatin published his *Agenda* (service book) in 1585. Unlike the chronologically earlier works by Trubar (*Cerkovna ordninga*, 1564 and *Ta mahina agenda*, 1575), he kept faithfully to the established pattern (the Württemberg church order). Dalmatin translated the sense of the text, shortened it and put it into a form suitable for printing in pocket format. *Agenda* together with *Biblija* and his hymnal (*Ta celi catechismus, eni psalmi...*, 1584) and catechism (*Ta kratki württemberski catechismus*, 1585) represent the basic set of texts which a preacher needed for spreading Protestant teaching. All these works by Dalmatin were written on the basis of the Württemberg Protestant doctrine. He published his *Agenda* at the time when the systematically organized Counter-Reformation movement was taking place in the Hapsburg lands (the German prelature in Vienna, Jesuit schools, especially the college in Graz, etc.), so its influence on religious life could not be as great as it would have been one or two decades earlier. Nevertheless, it was probably weightier than Trubar's *Cerkovna ordninga* (1564), which was mostly confiscated as it interfered with the provincial prince's authority, and was definitely proscribed, whereas the *Agenda* influenced the development of service books in eastern Slovenia, and, at least indirectly, was still present in Prekmurje well into the 19th century.

UDC 016:929Trubar P.
252:929Trost M.

Kristina Klemenčič

Matija Trost and the first biography of Trubar

The paper deals with the extended literary form of Jacob Andreča's funeral sermon for Primož Trubar, as it was translated into Slovene and published under the title *Ena lepa inu pridna prediga per pogrebi tiga vreidniga inu visoku vučeniga gospud Primoža Truberia* by Matija Trost (1588). Particular attention is paid to the part of the sermon which in its content represents the first biography of Primož Trubar and to the historical significance of the literary addition, i.e. the comparison between Martin Luther and Primož Trubar. The latter was written by Matija Trost in the form of a hymn of praise and added to his translation of Andreča's sermon. The discussion is divided into two thematic sections, with the first containing the general and theoretical bases that are essential for creating the content. It gives a short presentation of the essential characteristics of the sermon as a form of public oratory, and of the standpoints and explanations of literary historians and theoreticians who refer to the sermon as a literary genre. The second part of the discussion deals with the content and establishing the features of style and genre in this sermon.

UDC 929Klombner M.:284.1(497.12)

Fanika Krajnc - Vrečko

Mathias Klombner und Flazius' Einfluß auf die slowenische Protestanten

Mathias Klombner war eine der zweifelhaftesten Personen des slowenischen 16. Jahrhunderts. Man nennt ihn den Organisationsleiter des Protestantismus in Ljubljana, und das vor Trubers Zeit. Allerdings gibt es kaum Angaben über seine geistliche Tätigkeit und praktisch keine gegenwärtige Forschung über sein Werk. Sein Konflikt mit Primus Truber ist allgemein bekannt, weniger klar ist aber die Ursache seiner Intrigen gegen Trubar auf einer Seite und seine Bemühungen für die kroatische (glagolitischen und kyrillischen) Drucke auf der anderen Seite. Aus der Korrespondenz zwischen Klombner, Trubar und Ungnad ist es möglich die Beziehungen zwischen den Teilnehmern der protestantischen Bewegung in den slowenischen und croatischen Ländern zu erkennen. Klombner war ein Flazianer, besser gesagt, er stand im persönlichen Kontakt mit Flazius. Davon zeugt seine Korrespondenz mit ihm (von der er selbst schreibt) und auch seine strenge antipäpstliche Position, was einer der

wichtigsten Beweggründe für Trubars Ablehnung von Klombners Ausgabe des Gesangbuchs im Jahre 1562 war. Trotz seiner großen Bemühungen für die slowenischen und kroatischen Übersetzungen und Drucke war Klombner eine fragwürdige Person.

UDC 811.163.6(497.4)
274.5(497.4)" 15 "

Vincenc Rajšp

The Reformation in Slovenia

The paper gives a survey of events happening during the 16th-century Reformation in Slovenia. Throughout the entire Holy Roman Empire the Hapsburgs just as the other German princes regarded religious matters as being of top priority for their rule. The Hapsburgs decided for the Roman Catholic church but demanded reforms for it. Since the nobility were strong adherents of Protestantism, the Hapsburgs had to give way in religious affairs and enforced their absolute authority in the religious sphere only during the Counter-Reformation after 1590. In Inner Austria, which became after 1564 a special governmental unit of the Hapsburgs with a provincial prince and court in Graz, the Protestant movement was organized right from the beginning in Carniola, Styria and Carinthia, while there was no organized Protestant church in Gorizia or in Trieste. Primož Trubar was important for the provincial organization of Protestant churches in Inner Austria, as he reformed the church in Carniola and also compiled its church order. In cultural terms the Reformation brought the greatest benefit to the Slovenes, since they gained their first Slovene book, the first Slovene grammar, the translation of the whole Bible, while the language was taken into account in dictionaries for the first time. These cultural acquisitions of the Slovene Reformation were supported financially by all three of the Inner Austrian provinces.

UDC 284.1:94(497.12Zagoriče)

Karl W. Schwarz

Zagoriče/Agoritschah – a Lutheran parish in bilingual Carinthia

This paper started as a lecture at the conference “Minorities – majorities: intercultural relations in history and the contemporary period”, held in Vienna on 19. 1. 2008. It relies on the already published research of Oskar Sakrausky and others and also on personal research and interviews. Zagoriče is the only

Protestant/Lutheran community among Carinthian Slovenes and the only Protestant/Lutheran community in Austria whose origin dates back to Primož Trubar and the 16th-century Slovene Reformation. Secret Protestantism (kryptoprottestantism) persisted among the Slovene-speaking inhabitants of this village right up to the Edict of Tolerance granted by Joseph II; it relied on the secret preservation and copying of Slovene Protestant literature of the 16th century. When legal activity was renewed after 1781, educated German Protestant pastors preached in German and began to use the new, contemporary German Protestant books which were available, whereas Protestant books in Slovene no longer existed. Thus Protestantism was preserved despite the predominantly Roman Catholic German and Slovene environment, but the connection between the Slovene literary tradition and Slovene identity was broken. The exceptionally interesting example of Zagoriče shows the power of the literary word, which proved decisive for the beginnings as well as the preservation and eventual decline of the Slovene Protestant community. This paper can also be viewed as a contribution to the honouring of Primož Trubar.

UDC 850.09:821.131.1
929Valdés J.

Tomaž Jurca

The treatise *Il Beneficio di Cristo* as a central work of the Italian Reformation

The treatise *Il Trattato utilissimo del beneficio di Giesù Cristo crocifisso verso i cristiani* was printed for the first time in 1543 by Bernardo de' Bindoni in Venice. As was discovered later, its authors were Benedetto da Mantova and Marcantonio Flaminio. The latter was a disciple of Juan de Valdés, one of the most important personalities of the Italian Reformation. Although it is true that the circle of Valdés, which to some degree shaped the contents of *Beneficio*, defended the belief in justification by faith alone, as Luther did, the text could not be classified within the framework of the Lutheran, Calvinist or any other confession. It does not contain any criticism of Rome, a characteristic of northern Reformers, while its ideas, based upon the first centuries of Christian thought, reveal the original and even unique nature of the treatise. The Inquisition and proximity to Rome marked the decline of similar ideas in Italy in the second half of the 16th century, consequently later editions of *Beneficio* were printed mainly in the northern countries.

UDC 241:504.06:231.3
929Moltmann J.

Ciril Sorč

The theology of space

Recently the theology of space has become more significant, as witnessed by the numerous contributions on this topic. The question of how much space there still is for us and our successors and which foundations give solidity to our (co)existence is of existential importance primarily at the present time. Jürgen Moltmann also deals with this topic, as he attempts to present a considered answer in his “sensitivity” for current burning questions. Primarily in addressing Moltmann’s “theology of space” we aim to make a contribution that goes back to the truth about the trinitarian God, from which the truth about creation as trinitarian space(s) is derived. Our starting point is biblically conceived creation “ex plenitudine”, from the fullness of love, for only this can prepare space for the Other in God and the other in creation. In this way we can re-evaluate panentheism (often misunderstood in the past). In trinitarian coordinates we discover the important and constitutive dimensions of creation since only here is there an open space for meeting and living together. Moltmann emphasizes that “open creation” and “open society” are founded in the “open Trinity”. Finally we remember the trinitarian goal of creation, a goal which will be an unendingly open space for self-realization. May this contribution be a stimulus for further consideration, research and applications of the theology of space.

UDC 231:321

Nenad Hardi Vitorović

The theology of the political act

Oliver O’Donovan is the leading contemporary Anglican scholar in the field of political theology and ethics. He finds fault with the political theologies developed so far in that they summarize their central concepts of the political from prevailing political theories and consequently fail to develop them ex-egetically. He himself sets about developing these concepts through recapitulating the biblical message about God as ruler with the aim of presenting the concept of the political act as the essence of understanding authority, which he thinks has become extremely incomprehensible. In this way he wants to liberate again this horizon that has been lost for political theology. The author of the present paper ascertains as a preliminary that such a concept of the

political act lacks a similarly exegetically developed concept of a (political) institution, which tilts O'Donovan's theory over to the benefit of the act (which is probably his intention). He also agrees with the findings of Gilbert Meilaender, who points out that O'Donovan's exegesis of the concept of the political does not begin in the first chapters of Genesis, but only with Moses, which may find expression in the ambitions which it has as a normative political thought.

UDC 211:321.011
929Moltmann J.

Cvetka Hedžet Tóth

Verantwortung der Hoffnung

Im Artikel geht es um die Ansichten des deutschen protestantischen Theologen Jürgen Moltmann zum Thema Eschatologie und Hoffnung. Seiner Meinung nach ist das Christentum heute zur Verantwortung der Hoffnung berufen, insbesondere wenn es um die Frage geht, welche Zukunft die moderne Gesellschaft hat. Damit die Menschheit überlebt, muss es zu einem grundsätzlichen Wandel in unserem Denken kommen. Die Zukunft der modernen Gesellschaft braucht eine historische Vision: Wohin und wie in Zukunft, eine Vision, die es wert ist, sie zu leben, für die sich die Mühe lohnt. Über die Zukunft diskutieren wir nicht nur auf der Grundlage der Extrapolations-Methode. Eine solche Zukunft ist ohne Zukunft, sie ist lediglich eine verlängerte Gegenwart, eine Fortsetzung dessen, was jetzt ist. Moltmann betont die Methode der Antizipierung, bei der es um den Begriff des Fortschritts in der Zukunft geht und um die Möglichkeit, dass es in Zukunft besser wird als in der Vergangenheit und in der Gegenwart.

Moltmann stellt sich einem der schwierigsten Probleme der Gegenwart – der Arbeitslosigkeit. Arbeit ist seiner Auffassung nach eine grundlegende Bedingung des menschlichen Lebens. Sie gewährt die materielle Seite des Lebens. Arbeit an sich sorgt für soziale Anerkennung, bedeutet auch Selbstverwirklichung. Das Recht auf Arbeit ist ein „zutiefst persönliches Recht“, denn Arbeit formt die Persönlichkeit. Deshalb bedeutet Arbeit laut Moltmann aktive Teilnahme am gesellschaftlichen Leben und nicht nur am Produktionsprozess. Wenn diese Teilnahme am gesellschaftlichen Leben fehlt, weil man arbeitslos ist, so ist man seiner sozialen Rechte beraubt. Individuelle Menschenrechte gibt es nicht ohne soziale Menschenrechte. Der westliche Liberalismus betont nur die individuellen Rechte von Personen gegenüber politischen Machtorganisationen und vernachlässigt somit die soziale Gleichberechtigung und die ökonomische Sicherheit. Der Fehler des westlichen Liberalismus besteht darin,

SYNOPSIS, ZUSAMMENFASSUNGEN

die soziale Dimension der Freiheit zu übersehen, die in der zwischenmenschlichen Solidarität zum Ausdruck kommt.

Um menschlicher zu leben, ist es nach Moltmann erforderlich, Gemeinschaften zu gründen und zu berücksichtigen, dass Menschen ihre Persönlichkeit nur über Beziehungen und innerhalb der Gemeinschaft entwickeln können. Dabei behauptet Moltmann entschieden, dass Besitz keine Alternative für Armut ist. Die Gemeinschaft ist die Alternative für Armut und Besitz, denn nur in der Gemeinschaft sind wir reich und stark, helfen einander und sind deshalb stark in der Solidarität, um unser eigenes Schicksal zu bewältigen. Solidarität ist wie Mitbeteiligung. Sie ist Partizipation. Nicht nur, weil sie die Gemeinschaft stärkt, sondern noch mehr das Leben eines jeden Einzelnen, der zu dieser Gemeinschaft gehört. Sind wir getrennt, unsolidarisch und unverbunden, dann sind wir sehr empfänglich für das römische Arabe und herrsche.

Prevod povzetkov v angleščino *Margaret Davies*
Biografska obdelava *Alojz Cindrič*

UDC 929Trubar P.
821.163.6:78" 15"

Jonatan Vinkler

Iz globočin kličem k Tebi – kancionali Primoža Trubarja in njihovo kulturnozgodovinsko ozadje, 1. del

Razprava se ukvarja z genezo slovenskega protestantskega kancionala pri Primožu Trubarju, in sicer od *Catechisma* (1550) do *Tega prvega psalma ž nega triiemi izlagami* (1579). Pri tem se osredotoča na vseevropske in lokalne (kranjske) intelektualne, politične, kulturne, verske, slovstvene ter personalne razmere in razmerja, ki so vplivale/-a na razvoj enega najpomembnejših protestantskih knjižnih žanrov tako na Slovenskem kot pri protestantskih in reformiranih cerkvah 16. stoletja drugje po Evropi (npr. v nemških deželah, Češkem kraljestvu, Švici).

Ti vplivi niso ostali brez odmeva pri Primožu Trubarju, čigar odnos do glasbe in tako tudi protestantske cerkvene pesmi se je formiral glede na njegovo (celo)življensko poustvarjalsko glasbeno izkušnjo, teoretično znanje, ki si ga je pridobil s formalnim in neformalnim študijem, glede na poglede, ki so se z Luthrovo reformo cerkvene glasbe uveljavili v nemškem protestantskem prostoru, ter glede na specifične politične, kulturne in materialne determinante »cerkve slovenskega jezika« na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem. Tako je pri Trubarju mogoče najti precejšnjo sorodnost zastran pogleda na glasbeno umetnost z očetom nemške reformacije Luthrom, vendar pri slovenskem reformatorju posebej izstopa še povsem srednjeveški poudarek na katehitični vlogi glasbe pri posredovanju/utrjevanju verskega sporočila, tj. na ugledovanju glasbe kot predvsem *ancillae theologiae*. Slednje Trubarja loči od nemškega reformatorja, ki je glasbi priznaval praktično enak položaj kot teologiji in jo je mestoma dojemal kot zgolj umetnost.

Prizadevanja za protestantsko cerkveno pesem v slovenskem jeziku so se razvijala v dveh smereh: a) dati v tisk in med ljudi (v poustvarjalno recepcijo) primerno pesmarico, ki bi vsebovala pomembnejše pesmi za vse dni v letu in bi podpirala protestantsko katehezo, b) uvesti koralno petje v slovenskem jeziku tudi v cerkvi. Potrebo po pesmarici je skušal Trubar prvič uresničiti že z drugim delom prve slovenske knjige – *Catechisma* (1550) –, kjer gre pri pesmih za

POVZETKI

pesemsko-glasbeno eksplikacijo, »izlago«, in ponovitev katehetičnih vsebin iz prvega dela knjige, in to v enakem vrstnem redu, kot se posamezne vsebine nahajajo v katekizemskem delu; zaradi tega posebej izrazitega razmerja med naukom in pesmijo v prvi slovenski knjigi je tudi večina ostalih slovenskih protestantskih kancionalov vse do konca 16. stoletja nosila naslov *Ta celi katekizem, eni psalmi*.

UDC 821.163.6Dalmatin J.
264-18" 1585"

Lucijan Adam

O Dalmatinovi Agendi

J. Dalmatin je *Agendo* (obrednik) objavil leta 1585. Za razliko od Trubarjevih kronoloških predhodnic (*Cerkovna ordninga*, 1564; in *Ta mahina agenda*, 1575) se je zvesto držal predloge (würtembergškega cerkvenega reda). Dalmatin je besedilo smiselno prevedel, okrajšal in spravil v obliko, primerno za natis knjižice v žepnem formatu (šestnajsterki). *Agenda* je skupaj z *Biblijo* in pesmarico (*Ta celi catehismus, eni psalmi...*, 1584) ter katekizmom (*Ta kratki würtembergški catehismus*, 1585), predstavljala osnovni nabor tekstov, ki jih je pridigar potreboval za širjenje protestantskega nauka. Ves omenjeni Dalmatinov nabor pa je bil spisan na podlagi würtembergškega protestantskega nauka. Dalmatin je *Agendo* izdal v času, ko je v habsburških dednih deželah že nastopila sistematično organizirana in vodena protireformacija (Germanska prelatura na Dunaju, jezuitske šole, zlasti kolegij v Gradcu ...), zato posledično njen vpliv na versko življenje ni mogel biti tolikšen, kot bi lahko bil desetletje ali dve prej, vendar vseeno morda tehtnejši od Trubarjeve *Cerkovne ordninge* (1564), ki je bila kot poseg v deželnoknežje regalije povečini zaplenjena, zagotovo pa proskribirana; je pa *Agenda* vplivala na razvoj vzhodnoslovenskih obrednikov in je, vsaj posredno, v Prekmurju živela še globoko v 19. stoletju.

UDC 016:929Trubar P.
252:929Trost M.

Kristina Klemenčič

Matija Trost in prva Trubarjeva biografija

Sestavek obravnava razširjeno knjižno podobo posmrtno pridige Jacoba Andrečaja za Primožem Trubarjem, kot jo je poslovenil in pod naslovom *Ena lepa inu pridna prediga per pogrebi tiga vreidniga inu visoku vučeniga gospud Primoža*

Truberia izdal Matija Trost (1588). Posebna pozornost je namenjena delu pridige, ki je po vsebini prva biografija Primoža Trubarja, ter zgodovinskemu pomenu literarnega dodatka, se pravi primerjavi med Martinom Luthrom in Primožem Trubarjem; tega je Matija Trost ustvaril v obliki hvalilne verzifikacije in ga dodal svojemu prevodu Andrečjeve pridige. Razprava je razdeljena na dva tematska sklopa. Prvi vsebuje splošne in teoretične osnove, ki so nujno potrebne za kreiranje njenega vsebinskega dela. Predstavlja kratek prikaz bistvenih značilnosti pridige kot oblike javnega govorništva ter stališč in razlag literarnih zgodovinarjev in teoretikov, ki se nanašajo na pridigo kot literarni žanr. Drugi del razprave je posvečen vsebini in ugotavljanju slogovnih in žanrskih značilnosti obravnavanega pridižnega besedila.

UDC 929Klombner M.:284.1(497.12)

Fanika Krajnc - Vrečko

Matija Klombner in Vlačičev vpliv na slovenske protestante

Matija Klombner je bil ena od najbolj spornih osebnosti slovenskega 16. stoletja. Imenujemo ga tudi organizacijski vodja protestantizma na Slovenskem, in sicer pred Trubarjevim časom. Toda o njegovem duhovnem liku oziroma verski usmeritvi, ki bi potrjevala strogo flacijansko usmeritev, je na voljo manj zadovoljivih podatkov, pa tudi sodobnih raziskav o tem. O njegovi osebnosti lahko sklepamo na osnovi pisem sodobnikom, ki ga kažejo v manj ugodni luči ter potrjujejo Elzejevo oznako intriganta. Njegov spor s Trubarjem je splošno znan, manj razumljiv pa je vzrok za njegove spletke proti Trubarju na eni ter hkrati njegova vnema za hrvaške glagolske in ciriliske tiske na drugi strani. Nedvomno so njegova prizadevanja za prevajanje, tiskanje in razpečevanje slovenskih in hrvaških tiskov v 16. stoletju bila pozitivna, vendar ga ne moremo šteti med pisne ustvarjalce, kaj šele med mislece tega burnega obdobja slovenske duhovne zgodovine.

UDC 811.163.6(497.4)
274.5(497.4)“15”

Vincenc Rajšp

Reformacija na Slovenskem

Prispevek predstavlja pregled dogajanja v času reformacije v 16. stoletju na Slovenskem. V celotni državi z imenom Sveto rimsko cesarstvo so tako Habsburžani kot tudi drugi nemški knezi uvrščali verske zadeve med vladno

najbolj prioritete. Odločili se niso za protestantizem, temveč za papeževo Katoliško cerkev, za katero so zahtevali reforme. Zaradi močne privrženosti plemstva protestantizmu so bili Habsburžani primorani v verskih zadevah popuščati in so svojo absolutno oblast na verskem področju uveljavili šele v času protireformacije po letu 1590. Protestantizem se je v Notranji Avstriji, ki je postala po letu 1564 posebna vladna enota Habsburžanov z deželnim knezom in dvorom v Gradcu, od vsega začetka organiziral na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem, medtem ko na Goriškem in v Trstu ni prišlo do organizirane protestantske Cerkve. Za deželno organizacijo protestantskih Cerkva v Notranji Avstriji je bil pomemben Primož Trubar, ki je organiziral Cerkve na Kranjskem in zanjo sestavil tudi cerkveni red. V kulturnem pomenu je reformacija prinesla največ Slovincem, saj so dobili prvo slovensko knjigo, prvo slovensko slovnico, prevod celotnega *Svetega pisma*, slovenščina pa je bila prvič upoštevana tudi v slovarjih. Kulturne pridobitve slovenske reformacije so finančno podprle vse tri notranjeavstrijske dežele.

UDC 284.1:94(497.12Zagoriče)

Karl W. Schwarz

Zagoriče/Agoritschah – evangeličanska fara na dvojezičnem Koroškem

Prispevek je nastal kot predavanje na konferenci »Manjšine – večine: medkulturni odnosi v zgodovini in sodobnosti« 19. 1. 2008 na Dunaju. Opira se na že objavljene raziskave Oskarja Sakrauskega in drugih, a tudi na lastno raziskovanje in intervjuje. Zagoriče so edina evangeličanska /luteranska skupnost med koroškimi Slovenci in edina evangeličanska/luteranska skupnost v Avstriji, katere izvor sega do Primoža Trubarja in slovenske reformacije 16.stoletja. Skriti protestantizem (kriptoprotellantizem) se je med slovensko govorečimi prebivalci te vasi ohranil vse do tolerančnega edikta Jožefa II.; opiral se je na skrivaj ohranjane in prepisovane slovenske protestantske knjige iz 16. stoletja. Po vnovični legalizaciji delovanja leta 1781 so izobraženi nemški protestantski pastirji pridigali v nemščini in začeli uporabljati nove, sodobne nemške protestantske knjige, ki so bile na voljo, medtem ko slovenskih protestantskih ni bilo več. Protestantizem se je tako ohranil kljub pretežno katoliškemu nemškemu in slovenskemu okolju, toda ugasnila je naveza na slovensko književno izročilo in slovensko identiteto. Izjemno zanimivi primer Zagorič kaže na moč pisane besede, ki se je izkazala kot odločilna tako za nastanek kot za ohranitev in končni zaton slovenske protestantske skupnosti. Prispevek lahko razumemo tudi kot prispevek k počastitvi Primoža Trubarja.

UDC 850.09:821.131.1
929Valdés J.

Tomaž Jurca

Traktat *Il Beneficio di Christo* kot osrednji spis italijanske reformacije

Traktat *Il Trattato utilissimo del beneficio di Giesù Cristo crocifisso verso i cristiani* je prvič natisnil Bernardo de' Bindoni leta 1543 v Benetkah. Kot se je izkazalo pozneje, sta jo napisala Benedetto da Mantova in Marcantonio Flaminio. Slednji je bil učenec Juana de Valdésa, ene najpomembnejših osebnosti italijanske reformacije. Čeprav je Valdésov krog, ki je v določeni meri sooblikoval vsebino traktata *Beneficio*, res branil nauk o opravičenju zgolj po veri, kakor Luther, razprave vendarle ne moremo uvrstiti v okvir lutrovske, kalvinske ali kake druge veroizpovedi. Ne izraža namreč za severnoevropsko reformacijo značilne kritične drže do Rima, njene ideje pa tudi razkrivajo izviren, prav poseben značaj, ki se navezuje na krščansko misel prvih stoletij. Inkvizicija in bližina Rimu sta v drugi polovici XVI. stoletja sprožili zaton takšnih idej v Italiji, zato so poznejše izdaje razprave *Beneficio* tiskali predvsem v severni Evropi.

UDC 241:504.06:231.3
929Moltmann J.

Ciril Sorč

Teologija prostora

Teologija prostora pridobiva v zadnjem času zmeraj več pomena, kar izpričujejo tudi številni prispevki s to vsebino. Vprašanje, koliko je še prostora za nas in naše naslednike ter kateri so temelji, ki dajejo trdnost našemu (so)bivanju, je eksistencialnega pomena predvsem v današnjem času. S to tematiko se ukvarja tudi Jürgen Moltmann, saj skuša v svoji »občutljivosti« za aktualna in pereča vprašanja podati svoj tehten prispevek in odgovor. Predvsem v naslonitvi na Moltmannovo »teologijo prostora« skušamo v pričujočem sestavku podati tisti prispevek, ki sega nazaj v resnico o trinitaričnem Bogu, iz katere izhaja resnica o stvarstvu kot trinitaričnem prostor(j)u. Izhajamo iz biblično zasnovanega stvarjenja »ex plenitudine«, iz polnosti ljubezni, saj samo ta more pripravljati prostor za Drugega v Bogu in drugo v stvarstvu. Tako moremo ponovno ovrednotiti (v preteklosti večkrat napačno razumljeni) panenteizem. V trinitaričnih koordinatah odkrivamo pomembne in konstitutivne razsežnosti stvarstva, saj le v njih to predstavlja odprt prostor za srečevanje in sožitje. Moltmann poudarja, da je v »odprti Trojici« utemeljeno

»odprto stvarstvo« in »odprta družba«. Na koncu spomnimo na trinitarični cilj stvarstva, cilj, ki bo neskončno odprt prostor samouresničitve. Naj bo ta prispevek spodbuda za nadaljna poglobljanja, raziskave in aplikacije teologije prostora.

UDC 231:321

Nenad Hardi Vitorović

Teologija političnega akta

Oliver O'Donovan je vodilni sodobni anglikanski mislec na področju politične teologije in etike. Dosedanjim političnim teologijam med drugim očita, da so osrednje pojme političnega prevzemale iz prevladujočih sodobnih političnih teorij in da posledično ne premorejo eksegetske razvitih konceptov. Sam se loti razvijanja le-teh, še posebno pojma političnega prek rekapitulacije bibličnega poročila o Bogu kot vladarju. Iz rekapitulacije skuša izluščiti koncept političnega akta kot bistva pojmovanja avtoritete (oblasti), za katero meni, da je postala skrajno nedojemljiva, in takó, kot sam pravi, vnovič osvojiti to, za politično teologijo doslej izgubljeno obzorje. Avtor pričujočega prispevka preliminarno ugotavlja, da takemu pojmu političnega akta manjka podobno eksegetske razvit pojem (politične) institucije, kar O'Donovanovo teorijo prevesi v prid akta (in to bržkone izraža O'Donovanov namen). Avtor soglaša tudi z ugotovitvijo Gilberta Meilaenderja, da se O'Donovanova eksegeza pojma političnega namesto v prvih poglavjih Geneze prične šele z Mojzesom, kar bržkone tudi vpliva na ambicije O'Donovanove teologije kot normativne politične misli.

UDC 211:321.011

929Moltmann J.

Cvetka Hedžet Toth

Odgovornost upanja

Članek obravnava nazore nemškega protestantskega teologa Jürgena Moltmanna o eshatologiji in upanju. Po njegovem je danes krščanstvo poklicano k odgovornosti upanja, še posebej, ko gre za vprašanje, kakšno prihodnost ima moderna družba. Da bi človeštvo preživel, mora priti do temeljitega obrata v naši miselnosti. Prihodnost moderne družbe potrebuje zgodovinsko vizijo *kam* in *kako* v prihodnje, vizijo, za katero je vredno živeti in si prizadevati. O prihodnosti ne razpravljamo samo na podlagi metode ekstrapolacije, takšna prihodnost je brez prihodnosti, je podaljšana sedanjost v prihodnost in le

POVZETKI

nadaljevanje tega kar je sedaj. Moltmann poudarja metodo anticipacije, s katero gre za pojem napredka v prihodnosti in za možnost, da bo prihodnje boljše, kvalitetnejše kakor preteklo in sedanje.

Moltmann se spopada tudi z enim najtežjih problemov sedanjosti, s problemom brezposelnosti. Delo je po Moltmannu temeljni pogoj človeškega življenja, ki zagotavlja materialno stran življenja. Kot tako daje delo socialno priznanje, pomeni pa tudi uveljavljanje samega sebe. Pravica do dela je »globoko osebna pravica«, saj delo oblikuje osebnost. Zato je po Moltmannu delo aktivna udeležba v družbenem procesu in ne samo v procesu produkcije. Če ljudje te udeležbe (participacije) nimamo, ker smo brezposelni, so nam s tem kršene socialne pravice. Individualnih človekovih pravic ni brez socialnih človekovih pravic. Zahodni liberalizem je enostransko poudarjal samo *individualne pravice* oseb pred političnimi organizacijami oblasti ter zanemarjal njihovo *socialno enakopravnost* in ekonomsko varnost. Napaka zahodnega liberalizma je bila, da je spregledal socialno dimenzijo svobode, ki se izraža v medsebojni solidarnosti ljudi.

Da bi živeli bolj človeško, je po Moltmannu treba ustanavljati skupnosti in upoštevati, da ljudje lahko razvijajo svojo osebnost samo prek razmerij z drugimi in v skupnosti. Pri tem Moltmann odločno trdi, da alternativa za revščino ni lastnina. Alternativa revščini in lastnini je skupnost, kajti v skupnosti se bogatimo, krepimo, pomagamo si in zato smo v solidarnosti močni, tako da si ustvarimo svojo lastno usodo. Solidarnost kot soudeležba, participacija ne pomeni samo, da se krepi skupnost, veliko pomembnejše je tudi življenje vsakega posameznika v njej. Če smo ločeni, nepovezani, nesolidarni, potem smo zelo dovzetni za kruti rimski *deli in vladaj*.